



## A cseh köztársasági elnök Václav Havelra (1936-2011) emlékezve

A közép-európai térség jelenkori történelemében kiemelkedő szerepet játszó Václav Havel emléke előtt a szerkesztőbizottság Halász Iván írásával szeretne tisztelni, mely egy nemrég megjelent, a Cseh Köztársaság államfői intézményét részletesen elemző kötetet mutat be.

\*\*\*

Zdeněk Koudelka monográfiája a rendszerváltás utáni cseh szakirodalomban elsőként dolgozza fel átfogó módon a cseh köztársasági elnök jogállását és közjogi-politikai mozgásterét. Valószínűleg ezért sem meglepő, hogy a könyvhöz az ajánlást maga a hivatalban lévő államfő, Václav Klaus írta, aki külön kiemelte, hogy ilyen jellegű cseh nyelvű monográfia legutóbb 1934-ben született. A könyv aktualitását az adja, hogy a Cseh Köztársaságban az utóbbi években komoly diskurzus alakult ki az államfői hatalomról, annak helyéről és lehetőségeiről a cseh alkotmányos rendszerben, valamint arról is, hogy mit lenne célszerű megváltoztatni a jelenlegi szabályozásban.

A cseh köztársasági elnöki tisztség az egyik legpatinásabb republikánus államfői posztnak számít a posztoszocialista térségben. Miután a cseh történelmi politikai köztudat teljes mértékben magáénak érzi az 1918-ban született és 1992-ben megszűnt csehszlovák közjogi tradíciót (a független Csehszlovákia kikiáltásának napja most is függetlenség napjának számít Csehországban), azt lehet mondani, hogy e tisztség már 1918-tól létezik. A csehszlovákok még a kommunista állampártok diktatúrájának idejében sem szüntették meg az egyszemélyi államfői posztot, pedig a szocialista állam- és jogtudomány sokkal jobban kedvelte a kollektív elnökségeket. Csehszlovákiában azonban folyamatosan létezett az önálló államfői tisztség, amelyet rendszerint a kommunista párt főtitkára töltött be.

Ezért nem meglepő, hogy az 1992 végén elfogadott cseh alkotmány is komoly figyelmet szentelt az államfői poszt alapos megfogalmazásának. A parlament két kamarája által 5 évre választott köztársasági elnök ugyanis nemcsak szimbolikus, hanem fontos válságkezelő és kiegyenlítő szerepet játszik az alapvetően parlamentáris kormányformával rendelkező Cseh Köztársaságban. Ebben nemcsak a történelmi-közjogi tradíció játszik közre, hanem sokkal inkább az a tény, hogy, a rendszerváltás után két erős politikai személyiség töltötte be a cseh államfői posztot. Először két elnöki cikluson keresztül a rendszerváltó értelmiségű másként-gondolkodó alakja, Václav Havel, később pedig a radikális csehszlovák gazdasági reform egyik atyjaként elhíresült Václav Klaus, aki most már szintén a második ciklusát tölti. A második, az előbbinél még meghatározóbb tényező az, hogy az arányosságra törekvő és a pártlistákkal dolgozó cseh választási rendszernek és az ingadozó pártszerkezetnek köszönhetően az ezredfordulót követően egyre gyengébb támogatottságú kormányok irányítják az országot. Már a kisebbségi szociáldemokraták 1998 és 2002 közötti kormányzását is az ez tette lehetővé, hogy az ellenzéki pol-

gári demokraták egyfajta türelmi paktumot kötöttek velük. A 2002 után hatalomra kerülő kormányok pedig rendszerint egy-két mandátumos többséggel rendelkeztek a 200 fős képviselőházban. A látszólag stabil 2010 utáni jobboldali koalíció belső ellentététől szenved, illetve az új pártok politikai tapasztalatlansága is negatívan befolyásolja a működését.

Ebben a helyzetben növekszik meg a további hatalmi ágak politikai súlya és mozgásterét. Ez különösen igaz az Alkotmánybíróságra és az államfőre. Ilyen körülmények között logikus módon erősödik a valódi végrehajtást végző közigazgatás szerepe is. A most pozícióban lévő államfő esetében ezt a folyamatot tovább erősíti sokoldalú és eredeti személyisége is. Néhány kiemelt területen, amelyet az elnök fontosnak tart, az államfő igyekszik minél önállóbban képviselni saját véleményét és nem minden esetben konzultál a többi hatalmi ággal. Igaz, nem is köteles erre, ahogyan azt kimutatta az olvasó kezébe most kerülő monográfia. Ez különösen igaz a környezetvédelem és az európai integráció területére. Talán még élénken él a magyar politikai köztudatban az a huzavona, amely a Lisszaboni Szerződés csehországi ratifikálását jellemezte. Ebben a folyamatban az államfő nemcsak a cseh törvényhozással, hanem az Alkotmánybírósággal is ellentmondásba került.

Koudelka monográfiája szerencsére nem statikus és leíró jellegű tanulmány, hanem a maga dinamizmusában és politikai környezetében vizsgálja a cseh közjogi rendszer különböző aspektusait. Ebben a brnói Masaryk Egyetem Jogi Karán az alkotmányjogot oktató szerzőnek segítségére volt közvetlen politikai tapasztalata is. Nemcsak a morva főváros egyik kerületének polgármestereként tevékenykedett a rendszerváltást követő években, hanem később két cikluson keresztül a képviselőház szociáldemokrata képviselője volt, utána pedig a cseh legfőbb ügyész helyettesi posztját is betöltötte.

A könyv szerkezete logikus és könnyen követhető. A szerző alkotmánytörténeti és jogi összehasonlító bevezetéssel kezdi a téma tárgyalását. Ezt követően részletesen foglalkozik az államfőválasztás folyamatával. Igaz, hogy a Cseh Köztársaságban parlament választja az elnököt, de a cseh politikai elit ezen éppen most szeretne változtatni. A parlamenti pártok és az alkotmányjogi szakma egyre tekintélyesebb része az államfő népi általi megválasztását tartja jobb megoldásnak. A szerző sokat foglalkozik az államfői tisztség megszűnésének egyes eseteivel is, továbbá az elnöki kompetenciákkal. Ezen belül kiemelt figyelmet szentel az ellenjegyzés intézményének, valamint az államfő külkapcsolati tevékenységének. A következő nagy fejezet az elnök és a törvényhozás, valamint az államfő és a kormány kapcsolatát érinti. Ezek nagyon izgalmas kérdések különösen az utóbbi egy-két év politikai vitáinak kontextusában. Érthető módon a szerző nem feledkezik meg a bírói hatalomról sem, valamint a köztársasági elnök és a fegyveres, valamint biztonsági erők kapcsolatának is szentel egy fejezetet. Az államfő és a bíróságok kapcsolatával foglalkozó fejezet

részletesen kitér a sokat vitatott amnesztia és a kegyelmezési jogkör tárgyalására is.

A könyv utolsó negyedében az államfő egyéb kompetenciáiról esik szó, továbbá az államfő helyettesítéséről és a felelősségéről. Koudelka nem feledkezik meg a polgári jogi és nemzetközi jogi felelősségi kérdésekről sem. További izgalmas kérdések az elnöki immunitás, az államfői székhely és a hozzá kötődő szimbolika kérdése is. Ezen belül a szerző nemcsak a jogilag szabályozott jelképekre gondolt, hanem az olyan szimbolikus aktusokra is, mint amilyen például az elnöki portrét tartalmazó bélyeg vagy a hagyományos újévi köszöntő. Ebben a jogász alaposan kívül meggyilvánul a szerző történelmi érdeklődése és közigazgatási múltja is. Érdekes viszont az, hogy amíg a cseh országrészek szimbolikájának a kötet két mondatból álló fejezetet szentelt, addig a morva és sziléziai tartományi jelképrendszerrel négy oldalon foglalkozott. Ez valószínűleg nem véletlen, hiszen Koudelka a Morvaország fővárosának számító Brnóban oktatja az alkotmányjogot. Ezt magyarázza a könyvben gyakran előforduló megkülönböztetést a cseh és a cseh-morva-sziléziai kontextus között. Végül a monográfiát a köztársasági elnök hivatalával, a katonai irodájával, valamint a jogi és rendőri védelmével foglalkozó fejezetek zárják.

A fentiekből is kitűnik, hogy Zdeněk Koudelka arra törekedett, hogy egyetlen egy fontos aspektus se kerülje el figyelmét. A könyv ezenkívül olvasmányos és didaktikai-lag is jól felépített. A külföldi olvasó számára pedig alapos bepillantást enged abba a cseh alkotmányos berendezkedésbe, amely az utóbbi években olyan sok fejtörést okozott az egyes európai politikai elemzőknek. Bár a szerző szenttelenül igyekszik írni, nem fél saját eredeti megállapításaitól sem. Nagy megértést tanúsít az idők során kiépült cseh államfői modell irányába és különösen nem zavarják őt az egyes elnöki megnyilvánulásokat ért kül- és belföldi kritikák. Mintha inkább örülne annak, hogy az eddigi cseh államfők egyfajta sajátos szint vittek a Cseh Köztársaság közjogi és politikai életébe.

(ZDENĚK KOUDELKA: *Prezident republiky*. (A köztársasági elnök) Leges, Praha, 2011. 223 o.)

**Halász Iván**  
tudományos főmunkatárs